

VI. Mužské taneční projevy

LIDOVÉ TANCE

Z ČECH, MORAVY A SLEZSKA



Verbuňk

NA HORŇÁCKU

LIDOVÉ TANCE

Z ČECH, MORAVY A SLEZSKA



ŘADA DRUHÁ

**Mužské
taneční projevy**

DÍL VI.

Ústav lidové kultury ve Strážnici ■ 2003

Verbuňk

NA HORŇÁCKU

ZPRACOVALI
JAN MIROSLAV KRIST
JAN PAVLÍK

(Doprovodná publikace ke stejnojmenné videokazetě)

REDAKČNÍ RADA

Mužských tanečních projevů:

Mgr. Jan Blahůšek

Mgr. Jan Čumpelík

PhDr. Jan Krist

Mgr. Jan Miroslav Krist

MgA. Jan Maděrič

Mgr. Jitka Matuszková, PhD.

PhDr. Vlasta Ondrušová

PhDr. Karel Pavlišťík, CSc.

Recenzovali:

Zdenka Jelínková

Prof. PhDr. Dušan Holý, DrSc.

PhDr. Karel Pavlišťík, CSc.

PŘEDMLUVA

V základní řadě videoencyklopedie Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska, vytvářené a vydávané v letech 1992-1997, byly mužské taneční projevy většinou zachyceny jen kuse, zejména ty, které mají výrazně improvizační charakter a přitom si zachovaly regionální stylovost. Avšak požadavek věnovat pozornost hlubšímu studiu těchto jevů zazněl již na I. semináři o slováckém verbuňku ve Strážnici roku 1987 a byl opakován na II. a III. semináři v letech 1988 a 1989¹. Teprve však v r. 1998 byly vytvořeny předpoklady k jejich postupnému zachycování v potřebném rozsahu a rozhodnuto o vytváření druhé řady Lidových tanců z Čech, Moravy a Slezska s podtitulem Mužské taneční projevy.

Cíl této řady se shoduje s cílem řady základní: vytvořit komplexní a spolehlivý pramen poznání regionálních typů a stylů tanců, jak je dodnes uchovali současní nositelé lidových tanečních tradic. Avšak specifika tanečního materiálu si vynutila na rozdíl od řady základní jiný způsob zpracování. Bylo nutné uvést starší snímky (pokud byly k dispozici), aby byla jasná stylová východiska, a větší důraz na detaily a jejich stylotvorné variování si vyžádaly komentář přímo na kazetě. Tato publikace je tedy textovým doplňkem, rozšiřujícím informace uvedené na stejnojmenné videokazetě věnované tanci verbuňku v národopisném regionu Hornácka.

*Autoři děkují Ladislavu Jagošovi-Jožíčkovi, Janu Kománkovi, mga. Janu Maděřičovi, dr. Karlu Pavliš-
tíkovi, CSc. a Milanu Zelinkovi, kteří jako pracovní
skupina pro přípravu této videokazety prostudo-
vali 195 shromážděných pohybových snímků z let
1921–2002, spoluvytvářeli charakteristiku současné
podoby verbuňku této oblasti a přinesli cenné podněty
pro scénář kazety i pro tuto publikaci.*

HORŇÁCKO

VESELSKO

STRÁŽNICKO

UHERSKOBRODSKO

MORAVSKÉ
KOPANICE

• LOUKA

• LIPOV

VELKÁ nad VELIČKOU

MALÁ VRBKA

• HRUBÁ VRBKA

• KUŽELOV

MYJAVSKÉ KOPANICE

VYMEZENÍ OBLASTI

Horňáckem se nazývá území dnešních devíti správních obcí při moravsko-slovenské hranici v oblasti Bílých Karpat, východně od města Strážnice. Tento název se ustálil teprve na počátku 20. století, jak je konstatováno v úvodu k monografii Horňácko², kde je stručně popsán vznik a vývoj tohoto názvu i s odkazy na příslušnou literaturu. Kraj byl až do roku 1928, kdy byla vybudována železniční trať z Veselí nad Moravou na Slovensko, poměrně stranou a uchovaly se v něm některé starobylé jevy lidové kultury³, z hlediska folklorního především způsob hry lidových hudců a na něj navazující párový tanec sedlácká. Taneční kulturu Horňácka charakterizuje její největší znalkyně, Zdenka Jelínková, takto: *„Lidové pohybové umění na Horňácku je reprezentováno tanci specifických pohybových znaků, osobitého rytmického koloritu i nevšední výrazové dikce.“*⁴

Horňácko tvoří obce Louka, Lipov, Malá Vrbka, Hrubá Vrbka, Kuželov, Velká nad Veličkou, Javorník, Nová Lhota, jejíž správní součástí jsou dnes Vápenky, a Suchov. Avšak verbuňk jako samostatný tanec se zde tančil nebo tančí jen v Louce, Lipově, Velké, obou Vrbkách a Kuželově⁵.

SLOVÁCKÝ VERBUŇK

Slovácký verbuňk patří mezi mužské tance skočného charakteru⁶. Je tancem improvizovaným a zvláštního rázu, spočívajícího v tom, že ačkoliv se převážně tančí hromadně, každý z tanečníků přitom tančí sám za sebe jako výraz své regionální a místní příslušnosti, svého tanečního umění a povahy. Tancuje se na určitý okruh písní, mezi nimiž od druhé poloviny 19. století převládají tzv. novoherské. Název tance je odvozen z německého slova Werbung, tj. najímání, ucházení se, a z praxe náboru do vojenské služby, prováděného u nás do r. 1781 a v bývalých Uhrách až do r. 1848⁷, m. j. za účasti profesionálních vojenských tanečníků⁸, jejichž projev byl asi jedním z impulzů ke vzniku tohoto tance. Souvislost tance s vojenským životem je patrna z textů mnohých verbuňkových písní, ale i figur a organizace tance např. v některých slovenských regionech.



Členové souboru Velička z Velké na Hornáckých slavnostech r. 1972. Z archivu ÚLK.

Verbuňk je v rozličných formách (nejen sólových, ale i skupinových, ba dokonce párových) rozšířen v Maďarsku a na Slovensku⁹, u nás je domovem jen na Slovácku, kde se pro něj užívají nebo užívaly i jiné názvy - verbunk, verbování, cifra (= ozdoba, nejen taneční), cifrování, cifruňk, skákání, grepčení (grebčení), čardáš, čardášování. Někdy se rozlišuje: výrazy verbuňk, zaverbovat si pro kompletní tanec, výraz cifrování pro mužský taneční projev v průvodu, při párovém tanci ap. Takto užíváme tyto pojmy v této publikaci. Cifra se také říká jednotlivé taneční figuře verbuňku či cifrování. Na Horňácku se nejčastěji používají výrazy verbuňk, verbovat, cifrovat, starší název čardáš zde pro tento tanec již zanikl. Ale sloveso verbovat tu má i jiné významy – lákat, najímat nejen na vojnu, ale i k jiné činnosti, a veselit se (často s podtextem divoce až nevázaně). Avšak na Horňácku se vyskytuje název verbunk a verbírská ve Velké, Nové Lhotě a Vápenkách¹⁰ také pro taneční hru, která satiricky znázorňuje najímání na vojnu a jinak je známa pod názvy husár, na husára, podhusár.

Slovácký verbuňk má obvykle tři části: předzpěv, při němž je pohyb tanečníka, pokud nestojí společně s ostatními ve vázaném půlkruhu, velmi individuální, taneční část pomalou a taneční část rychlou. V poslední době se po celém Slovácku šíří zvyk po taneční části pomalé zazpívat další sloku písně a pak pokračovat buď opět částí pomalou nebo již rychlou. Dobří tanečníci používají v každé z tanečních částí jiné cifry.

Vznik verbuňku není ještě dostatečně probádán. K jeho předchůdcům patří tzv. mládenecké tance, ale i jiné pohybové formy z nichž se postupně vyvinul. Patří k nim tance

do skoku, v nichž jde o to, kdo výše vyskočí (tanec na Horňácku známý pod názvy do skoku, skok, kerý vyšej, hopák, skočná¹¹), individuální projev tanečníka v točivých tancích, dále - obecně asi především - přizdobovaná (cifrovaná) chůze mužů v průvodech a při obřadních obchůzkách, a snad další tance se soutěživými prvky (na Horňácku Zemanem zaznamenaný Verbunk „Jací, tací“, který bude zmíněn dále). O vlivu verbování - najímání na vojnu jsme se již zmínili. Dalším impulzem bylo zřejmě též rozšíření písní novouherského stylu¹².



Petr Prášek (1960) z Hrubé Vrbky v průvodu MFF ve Strážnici r. 1983. Z archivu ÚLK.

VZNIK A STARŠÍ PODOBA VERBUŇKU NA HORNÁCKU

Vznik hornáckého verbuňku můžeme klást na konec 19. století. Téhož názoru je Zdenka Jelínková, která na několika místech¹³ uvádí, že „*ho tam můžeme sledovat jako samostatný tanec vlastně až koncem minulého (tj. 19. – pozn. autorů) století*“¹⁴. Zajímavá jsou svědectví Dušana Holého: „*Nejstarší Hornák, kterého jsem viděl tančit verbuňk, byl Martin Hrbáč z Hrubé Vrbky (1887-1965), který sám vzpomínal na místní tanečníky verbuňku o generaci starší. „Tancovali koleňačky...” „Šak aj starý Hrbáč sa natúkel kolenama o zem, až ho nohy bolely,” vzpomínal jeho mladší bratranec Martin Holý.*“¹⁵ „*Otec (Martin Holý, 1902-1985 – pozn. autorů) mi vyprávěl o jednom vrbeckém Cikánovi, který oslňoval při tancovačkách sólovým čardášem, při němž ho vždy doprovázela ochotně a bezplatně (dříve se totiž muzikantům platívalo) Norkova muzika. (Cikán byl z rodu Kubíků, přezdívalo se mu Katyš a zemřel r. 1943 jako kmet na cestě do koncentračního tábora.)*“¹⁶ Z. Jelínková i D. Holý uvádějí do vztahu k verbuňku již vzpomenutý Verbunk „*Jací, tací*“¹⁷. Je to vlastně jediná cifra – poskočný zakládaný krok, dodnes ve všech slováckých verbuňkových stylech, zvláště pak na Uherskohradištsku a Uherskobrodsku, v různém provedení hojně používaný. Největší záhadu dnes pro nás však představuje údaj o tancování po kolenou. Prostudujeme-li pečlivě všechny dosud zjištěné nejstarší pohybové snímky až do r. 1945 vč., vidíme, že hojné jsou podřepy i dřepy, ale nikde nenajdeme ani náznak, že by tanečnickovo koleno či

kolena směřovala k zemi. Zato poklek nebo téměř poklek na jedno či obě kolena se vyskytuje zejména v pomalé části verbuňku na Kyjovsku, Podluží, Uherskohradištsku i u hanáckých Slováků, nově též u lipovského odstínu na Hornácku¹⁸.

Další pozoruhodností je posun v množství a různorodosti cifer mezi snímkem z r. 1922 (na videokazetě čís. 7) a snímky z r. 1932 (čís. 8 a 14) a čtyřicátých let (čís. 9, 15 a 16). Zatímco na nejstarším snímku zaznamenáváme většinou jen krok poskočný nebo poskočný předkládaný (snad to bylo dáno pohybem při obchůzce), na mladších snímcích je taneční projev i v průvodech rozmanitější. Hornácké skupiny vystupovaly mezi světovými válkami i za Protektorátu na mnoha národopisných slavnostech, mnozí hornáčtí studenti, jejichž počet stále rostl, působili v městských slováckých krúžcích. Tam všude se setkávali s tanečnicí z jiných oblastí Slovácka – nebyl tu zdroj inspirace verbířskými projevy s větší zásobou cifer?

Na starších snímcích nejbohatší cifrování vůbec zjišťujeme při sedlácké z r. 1932 (čís. 12). Z. Jelínková ve své monografii Hornácká sedlácká uvádí v šesti oddílech 32 různých mužských cifer¹⁹, z nichž většina může najít uplatnění ve verbuňku a při cifrování v obchůzkách a průvodech. Zdá se tedy, že hlavním zdrojem verbuňkového tanečního projevu na Hornácku byl individuální mužský projev při tomto párovém tanci²⁰.

Zvláštní místo tu má svědectví Cyrila Zálešáka, zachycené v jeho popisu odzemkových a verbuňkových cifer z r. 1950²¹. Podle záznamů Z. Jelínkové²² i sdělení C. Zálešáka odzemek ve čtyřicátých letech tančili na

Hornácku jen nemnozí a vždy sólově. Podrobným rozbo-rem Záležákových popisů zjišťujeme, že zhruba polovina ze 45 cifer má charakter čistě odzemkový, zatímco druhá polovina se používá i při verbuňku, byť často v poněkud jiné podobě (zejména rytmické).

Na závěr této kapitoly ocitujme charakteristiku hornáckého verbuňku od Z. Jelínkové, vztahující se zřejmě k jejím zjiš-těním z konce čtyřicátých a během padesátých let: *„Hornácký verbuňk je charakterizován drobnějšími ciframi, menšími, ne příliš častými skoky, jemnější kresbou špiček chodidel, celkovou hutností a sevřeností výrazu. Pohybově vychází, jak již bylo řečeno, z tanečních prvků, objevujících se v sedlácké a v mužském projevu při fašankových obchůzkách aj. Jednotlivé prvky jsou však ve verbuňku dále rozvíjeny a rytmicky obměňovány a řazeny do taneč- ní skladby s gradačním záměrem. Z cifer jsou typické zaklá- dané přeskoky, skoky stranou, přeskoky z nohy na nohu střídavě pravou a levou vpřed a vzad při současném pohy- bu stranou, rychlé rytmické přešlapy a podupy, skok do dřepu, výskok s poohnutím nohou zánožmo, pohyby stří- davého napětí a uvolňování doplněné umírněnou gestiku- lací pažemi. Tempo hornáckého verbuňku je při zpěvu středně rychlé až volné, v průběhu vlastního tance se pak stupňuje. Verbuňk je nejdynamičtější a nejživější hornáckým tancem, v němž se plně uplatňují improvizální schopnosti a tvůrčí talent jednotlivých tanečníků.“²³*



Jaroslav Slovák (1953) z Velké v průvodu MFF ve Strážnici r. 1983. Z archivu ÚLK.

■ SOUČASNÁ PODOBA VERBUŇKU NA HORŇÁCKU

Pracovní skupina, sestávající z osob, vyjmenovaných v předmluvě této publikace, a obou jejích autorů prostudovala 170 shromážděných pohybových snímků jednotlivých horňáckých tanečníků i skupinového tancování z let 1986–2002 a dospěla k názoru, že se nyní vyskytují tři odstíny horňáckého verbuňku. Je nutno předeslat, že tanec v generacích nejmladšího a středního věku žije převážně jen ve folklorních souborech a na akcích jimi nebo v souvislosti s nimi organizovaných.

Odstín, který můžeme nazvat vrbecko-kuželovským, vykrytalizoval bezprostředním navázáním na domácí tradici v obou Vrbkách a v Kuželově u tanečníků narozených ve 30. letech 20. století, kteří se o tanec začali hlouběji zajímat na přelomu čtyřicátých a padesátých let. Plasticky popsal proces přejímání Jan Pavlík z Kuželova: *„Měli jsme asi to štěstí, že v období našeho zrání si našli lidé čas i na posezení u muziky, většinou v nedělní či sváteční dny. Nezapomenutelné pro nás zůstávají chvíle strávené „pod lipami u Cigáňů“ v Hrubé Vrbce s Joženovou (Josef Kubík 1907–1978) muzikou. Tam směřovaly naše cesty k občasnému pozpívání a zatancování o nedělních, tam se hrálo, i když třeba ne v kompletní sestavě... A tam se tedy tenkrát naše nezralé mládí potýkalo s prvními pokusy zmocnit se verbuňkových rytmů na hrbolaté, udušané zemi. Tam nás pozoroval a taky občas usměřňoval nestor horňáckých verbířů, ujec Martin Holý. Tam jsme poznali i další vynikající verbíře a zpěváky Jana Mikloška,*

Dušana a Luboše Holého a Frantu Okénku. Těžko lze dnes vyjádřit tu krásnou atmosféru oněch setkání s Joženovou muzikou, těžko lze popsat verbířské projevy zmíněných osobností. Jedno je však jisté, že to všechno formovalo taneční projev naší generace od prvních nesmělých pokusů „na placi před Cigánama“ až po samostatný taneční projev na prknech pódíí.²⁴

Tanec příslušníků této generace charakterizuje především drobnokresba špičkami chodidel, jednoduché přeskoky z nohy na nohu doprovázené mírným přednožováním, poskočný krok zakládáný a občas i předkládáný, mírné výskoky, často na jedné noze, zatím co druhá obvykle zanoží a ruka tleskne o její patu, odskoky se srážením pat v letu.

Nebude bez zajímavosti citovat zde vlastní popis tance J. Pavlíka: „Po táhlém předzpěvu verbuňkové písně roz-tancovávám buď jen repetici písně ... nebo – podle kon-dice, jak se cítím – celou sloku v pomalejším tempu duva-jového rytmu. Začínám většinou výskokem snožmo co nej-výš. Pak následují úskoky do strany zánožmo a podřepy s následnou otočkou s nataženou nohou, kontralaterální směru otáčení. Pomalejší cifry jsou prokládány salvou drobnějších cifer s prudkým zásekem ve stojí sounož nebo v lehkém rozkročení. Většinou však táhnu cifry spíše dovr-chu, než do stran... Drobné cifry nohou sestávají z počá-tečního vykrajování špičkou odlehčené nohy a rotací kole-na zevně a paty dovnitř, přes výklep typu „pata-špička“ se střídáním obou nohou. V dalším následuje série cifer s výskokem a příklepem odlehčené nohy zatíženou se zpětným doskokem na zatíženou nohu. Série drobných

cifer někdy přerušují skokem do podřepu nebo výskokem do otáčky s rychlejší rotací pánve a doskokem sounož. Rytmus druhé sloky (fryšské) se již v průběhu tance stupňuje, odvíjí se již v jedné rytmické rovině a sestává převážně ze sledu drobných rychlých cifer, používaných již ve fázi roztancování. Závěr verbuňku tvoří nejčastěji skok do pokleku s úderem ruky o zem a výskokem do výšky sounož. K práci rukou podotýkám, že v podstatě vždy vyvažují těžiště tanečnicka, volně, bez zákonité vazby, jsou používány potlesky o přední stranu stehen nebo potlesk o patu téže nohy nebo ve výskoku zánožmo o patu kontralaterální. Jinak volím spíše volné než strnulé držení rukou...²⁵

Můžeme říci, že tanec této generace se velmi blíží tomu, co je zachyceno na starších snímcích. Avšak zdá se, že v dalších generacích již verbuňk ve Vrbkách a Kuželově téměř zanikl. Nepodařilo se nám odtud z posledních let získat žádný snímek, ba ani z Horňáckých slavností, kterých se střední a mladá generace těchto obcí zúčastňuje. Další výrazný odstín představuje verbuňk v Lipově, přesněji řečeno v tamním souboru Lipovjan a u jeho odchovanců od r. 1988, kdy se jeho tehdejší vedoucí, Ladislav Jagoš, řečený Jožíček, začal uvědoměle a cíleně věnovat budování vlastního tance a jeho vyučování v souboru. Dejme mu slovo: „Literatura „Monografie Horňácko“ – o verbuňku málo, pouze povšechný popis základních pravidel bez popisu cifer a jejich skladby. Publikace od C. Zálešáka Horňácky odzemok a verbunk s podrobným popisem jednotlivých cifer i doporučenými návaznostmi. Podle této publikace systematická výuka „horňáckého verbuňku“ sebe i FS Lipovjan, ovlivněné pravidly „soutěže

ve Strážnici“. Důraz na pomalou část, válaný verbuňk, který se do té doby na Horňácku téměř netančil. „Účelové“ využívání prostoru (jeviště) k lepší prezentaci cifer a lepší prezentaci sólového tanečního projevu.²⁶“ L. Jagoš je však velmi výrazná tanečnická osobnost, a zdejší současná podoba tance je značně ovlivněna také jeho osobním projevem a tanečním cítěním.

Dnešní lipovský odstín můžeme charakterizovat tancem celé sloky pomalého tempa, velkou dynamikou, značným fyzickým nasazením, vyššími výskoky, využíváním celého prostoru, k tanci určeného, téměř pravidlem se tu stalo po pomalé taneční sloce zanotovat další sloku písně a pak pokračovat v tanci většinou opět celou slokou pomalého tempa. Dnešní mladí lipovští tanečníci s oblibou při verbuňku hvízdají.

Nejméně vyhraněným odstínem je nynější způsob tance ve Velké. Udrží ho zde především soubor Velička, v jehož bohaté historii se vystřídalo mnoho uměleckých vedoucích, mezi nimi osobnosti z Horňácka nepocházející. Ale ti do podoby verbuňku v souboru nijak nezasahovali. Novými nositeli tradice se stala generace tanečníků narozených ve druhé polovině čtyřicátých a první polovině padesátých let 20. století. Od nich se odvíjí podoba tance i v nejmladší generaci.

Někteří se snažili navázat na to, co zde velmi zřídka viděli u příslušníků starších generací, a většinou se učili odezíráním jeden od druhého. Nyní se verbuňku nejvíce věnuje Jan Kománek, který sice pochází z Javorníku, kde se verbuňk netančil, ale velmi brzy se stal členem souboru Velička. Do Velké, do rodiny Emila Miškeřka, hudece a syna

legendárního velického primáše a tanečníka starosvětské, Martina Miškeřika, se dokonce přiznal. Uvědoměle se snaží navazovat na popisy C. Zálešáka, jak ve vlastním tanci, tak při vyučování v souboru. U většiny velických tanečníků jeho generace je patrná snaha preferovat cifry drobné, ale nohy jdou častěji do vyššího až vysokého přednožení, hojně jsou potlesky o holeň zdvižené nohy. Obecně pro všechny hornácké tanečnický současný verbuňku platí, že paže při jejich tanci nehrají velkou roli. Drží je většinou poníž v mírném odpažení, střídme a na pohled spíše náhodně vyvažují pohyb.



Členové souboru Lipovjan z Lipova v Muzeu vesnice jihovýchodní Moravy ve Strážnici r. 1996. Z archivu L. Jagoše.

■ HUDEBNÍ DOPROVOD A TANEČNÍ PŘÍLEŽITOSTI

Dušan Holý ve své stati v monografii Horňácko rozlišuje tato časově určená stadia zdejší nástrojové hudby²⁷: do šedesátých let 19. století hudba gajdošská, od poloviny toho století hudba hudecká ve čtyřech fázích – nejdříve dvoje či troje housle, po té až do devadesátých let dvoje housle (prim a kontry) a malá basa, později ještě klarinet, od devadesátých let do třicátých 20. století prim, houslové a violové kontry, velká basa (ale někdy malá vedle ní), klarinet a postupně žestové nástroje (nejdříve trubka, pak křídlovka a lesní roh), a teprve od třicátých let složení, které známe dodnes: prim, kontry, klarinet, basa a cimbál. A teprve nyní tu proniká dechová hudba. Tento časový sled však platí jen pro Velkou a Hrubou Vrbku, v ostatních obcích byl jiný. Pro nás je důležité, že v Lipově a Louce byl tento vývoj značně zrychlen a hudeckou muziku (i pozdější štrajch) začala vytlačovat již od osmdesátých let 19. století hudba dechová²⁸, což mělo vliv na životnost zdejšího verbuňku²⁹. Zde se na čas stalo pravidlem, známým z jiných oblastí Slovácka, že při tanečních příležitostech titíž hudebníci odpoledne hrávali jako dechová hudba a večer ve štrajchu, tedy na smyčcové nástroje doplněné několika nástroji dechovými³⁰. Podle svědectví Z. Jelínkové obdobná praxe bývala před druhou světovou válkou a počátkem ní také ve Velké.

Když se tedy verbuňk tančil, hrávala k němu uvedená hudební skupení. Jako jinde na Slovácku i zde se v hudecké a cimbálové muzice pomalá část verbuňku

hraje ve čtyřčtvrtečním taktu smykem zvaným duvaj a rychlá pak ve dvoučtvrtečním na příznávku. D. Holý upozorňuje: „*Jak pomalá, tak i rychlá část verbuňku na Horňácku má své drobné rytmické zvláštnosti a jsou rozdíly i mezi jednotlivými muzikami. Bude je nutno zkoumat podobně jako v tanci sedlácká. Zdaleka však nemají té výraznosti. V pomalé části horňáckého verbuňku jsou první dvě čtvrtě co do síly vyrovnanější. V druhých dvou bývá pak poslední čtvrt zpravidla silnější. V rychlé části rytmitizuje basa téměř pravidelně liché osminy, kdežto kontry rytmitizují osminy sudé; tedy stejně jako je tomu v maďarském čardáši.*“³¹

O tanečních příležitostech a jejich četnosti se z dosavadní literatury dovídáme většinou jen nepřímo, obvykle v souvislosti s výročními a rodinnými obyčejí³². Proto je pro nás zvláště cenné sdělení Vladimíra Pavlíka: „*Před první světovou válkou (před r. 1914) bývala ve Velké muzika v hospodě o hodech, tj. na podzim kolem svatého Martina, na fašanech, o pouti na Maří Magdalenu, čtyřikrát do roka o jarmaku, při odvodech a když chlapci rukovali na vojnu a potom když se trefila nějaká svadba. Jinak dával pudmístr stárkům jen zřídka povolení.*“³³

V ostatních obcích byla praxe zřejmě obdobná. Jak a kdy se při zábavách tančil verbuňk, nevíme. Můžeme však s jistotou předpokládat, že dominoval na zábavě odvedecké a na zábavě chlapců rukujících na vojnu. Cifrovalo se při fašankových a hodových občůzkách a svatebních průvodech.

Jak již bylo řečeno: dnes verbuňk a cifrování na Horňácku žijí převážně jen ve folklorních souborech a na akcích jimi

nebo v souvislosti s nimi organizovaných – na pódíích, besedách u cimbálu, ale i na fašankových či hodových obchůzkách, pokud se je soubory snaží organizovat. Verbuňk se chlapecká mládež nyní učí již v dětských folklorních souborech, které tu jsou téměř u každé základní školy.



Hynek Chrenčík (1972) z Louky, člen s. Lipovjan, ve finále Soutěže o nejlepšího tanečníka slováckého verbuňku na MFF ve Strážnici r. 1998. Z archivu ÚLK.

Poznámky k textu

- ¹ Slovácký verbuňk v teorii a praxi. Sborník. Sestavili Krist, J. M. a Pavlišťík, K. Strážnice 1993.
- ² Horňácko. Život a kultura lidu na moravsko-slovenském pomezí v oblasti Bílých Karpat. Brno 1966. S. 15n.
- ³ Viz souhlasnou poznámku Horňácko, o. c. č. 174 na s. 422: „Konzervativnost v lidové kultuře na Horňácku lze ovšem u většiny obyvatelstva na Horňácku sledovat nejen do první světové války, ale až do zřízení železniční dopravy Veselí nad Moravou – Myjava v r. 1928.“
- ⁴ Horňácko, o. c. s. 431.
- ⁵ Horňácko, o. c. s. 443.
Jelínková, Z.: Tance z Horňácka I. Velká n.V., Javorník. Hodonín 1967. S. 23.
Jelínková, Z.: Tance z Horňácka 2. Lipov, Louka. Hodonín 1980. S. 2, 41, 58.
Jelínková, Z.: Tance z Horňácka III. Suchov a Suchovské Mlýny. Hodonín 1985. V seznamu tanců na s. 59n a jinde není verbuňk uveden.
Jelínková, Z.: Slovácký verbuňk v současnosti. (Předneseno na 2. semináři o verbuňku v r. 1988.) In: Slovácký verbuňk v teorii a praxi, sborník, Strážnice 1993, s. 40.
Jelínková, Z.: Tance z Horňácka IV. Nová Lhota, Vápenky. Hodonín 1990. V seznamu tanců na s. 133 je uveden Verbunk, ale jedná se o taneční hru.
Jelínková, Z.: Mužské taneční projevy na Slovácku. Svatobořice – Místřík 1991. S. 8.
Jelínková, Z.: Mužské taneční projevy na Slovácku, s. 1.
- ⁶ Holý, D.: O verbuňku. In: Slovácký verbuňk v teorii a praxi, s. 17.
- ⁷ Vysloužil, J.: Hudební slovník pro každého. Vizovice 1995. S. 311.
- ⁸ Holý, D., o. c.
- ⁹ Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska. Bratislava 1995. Heslo „verbunk“, zv. 2, s. 297n.
- ¹⁰ Jelínková, Z.: Abecední seznam názvů lidových tanců. In: Horňácko, o. c. s. 530, heslo husár. Dále:
Jelínková, Z.: Tance z Horňácka I., o. c. s. 34n a 56.
Jelínková, Z.: Tance z Horňácka IV., o. c. s. 35n a 89.
- ¹¹ Za všechny prameny Jelínková, Z.: Abecední seznam názvů lidových tanců. In: Horňácko, o. c. s. 529.
- ¹² Vysloužil, o. c. s. 202.
- ¹³ Horňácko, o. c. s. 438. Jelínková, Z.: Mužské taneční projevy, o. c. s. 8.
- ¹⁴ Jelínková, Z.: Slovácký verbuňk v současnosti. In: Slovácký verbuňk v teorii a praxi, o. c. s. 39.
- ¹⁵ Holý, o. c. s. 16.
- ¹⁶ Holý, o. c. s. 16.
- ¹⁷ Zeman, M.: Horňácké tance, Praha 1951 na s. 30 pod názvem Verbunk: Jací, tací. Též: Bartoš, F. - Janáček, L.: Národní písně moravské v nově nasbírané, Praha 1901, na s. 930 pod názvem Tanec pro mužského. Citováno pod tímž názvem: Moravské Slovensko, sv. II, Praha 1922, s. 658.
- ¹⁸ Z. Jelínková se na Valašsku setkala s tancem po kolenou na stole. Tanečník přitom přecházel z kleku či pokleku na jednom či obou kolenou podobně, jako když „válají“ při verbuňku tanečníci na Podluží.
Podle D. Holého byl tanečník zřejmě v dřepu a střídavě se dotýkal země koleny.
- ¹⁹ Jelínková Z.: Horňácká sedlácká. Monografie lidového tance. Hodonín 1983. S. 65n.
- ²⁰ Též názoru je Z. Jelínková, viz Tance z Horňácka I, o. c. s. 23: „Verbuňk – cifrování se vyvinul zřejmě z podupávání a rytmického předřepávání atd. při sedlácké.“

- 21 Zálešák, C.: *Hornácký odzemek a verbunk*. Praha 1950.
- 22 Jelínková, Z.: *Tance z Hornácka 1*, o. c. s. 19n. *Táz: Tance z Hornácka 2*, o. c. s. 55.
- 23 Hornácko, o. c. s. 443.
- 24 Pavlík, J.: O hornáckém verbuňku. In: *Slovácký verbuňk v teorii a praxi*, o. c. s. 51-2 (J. Pavlík nyní 3. větu citátu poněkud upravil). Jak takové setkání asi vypadalo, je zachyceno na fotografii na s. 60 publikace D. Holého *Mudrosloví primáše Jožky Kublíka* (Praha 1984) a prostředím ve filmech o J. Kublíkovi (*Dalekonosné housle*, Čs. televize Brno 1971; *Majstr*, Krátký film Praha 1974).
- 25 Slovácký verbuňk v teorii a praxi, o. c. s. 53n.
- 26 Uvádíme zde celý *Verblířský „životopis“ Ladislava Jagoše – Jožička ze 17. 6. 2003* (*přepis rukopisu*), z něhož jsme vybrali v textu citovanou pasáž:
- „Od r. 1971 tanečník FS Danaj a od r. 1983 současně vedoucí a tanečník FS Lipovjan. V obnovené soutěži „O nej. tan. verbuňku“ ve Strážnici pravidelný účastník jako tanečník FS Danaj. V té době v soutěži žádný výrazný tanečník z Hornácka. MUDr. J. Pavlík ani Dr. D. Holý se „výuce verblířů“ na Hornácku nijak nevěnovali. Je samotné bylo možno vidět „verbovat“ příležitostně v pořadech strážnických nebo hornáckých slavností. MUDr. J. Pavlík člen poroty soutěže ve Strážnici. Hornácko tehdy v soutěži zastupovali především tanečníci „gottwaldovské Vonice“. Jako vedoucí FS Lipovjan jsem se v Lipově do r. 1988 výuce verbuňku nijak zvlášť nevěnoval. Byl jsem schopný ukázat pouze to, co jsem se odzíráním naučil ve FS Danaj, protože ani tam neexistovala žádná systematická výuka verbuňku. V r. 1988 konec v Danaji a pouze vedoucí a tanečník FS Lipovjan. V r. 1989 po konzultaci s J. M. Kristem a účasti v regionálním kole soutěže ve Velké n/Vel. jsem díky umístění z r. 1988 šel přímo do finále soutěže ve Strážnici. Tentokrát jako „Lipovjan – Hornák“. V „soutěži“ krach – výrok poroty víc strážnický jak hornácký verbuňk. Z toho vyplývající závěr – **potřeba** věnovat se hornáckému verbuňku systematicky. Učením odzíráním těžko, J. Pavlík i D. Holý stejný stav jako popsáno výše. FS Velička, žádná výrazná „verblířská osobnost“, strážnické soutěže se neúčastnili. Literatura „Monografie Hornácko“ – o verbuňku málo, pouze povšechný popis základních pravidel bez popisu cifer a jejich sklady. Publikace od C. Zálešáka *Hornácký odzemek a verbunk* s podrobným popisem jednotlivých cifer i doporučenými návaznostmi. Podle této publikace systematická výuka „hornáckého verbuňku“ sebe i FS Lipovjan, ovlivněné pravidly „soutěže ve Strážnici“. Důraz na pomalou část, válaný verbuňk, který se do té doby na Hornácku téměř netančil. „Účelové“ využívání prostoru (jeviště) k lepší prezentaci cifer a lepší prezentaci sólového tanečního projevu. Tento stav trvá dodnes jak ve FS Lipovjanu (momentální „generační“ problémy), tak ve FS Lipovjáně při ZS Lipov, jehož jsem také „spoluvedoucím“.
- K tomu je nutno dodat, že ještě v letech 1987 a 1988 L. Jagoš soutěžil na MFF ve Strážnici jako člen s. Danaj, tedy jako Strážničan, a získal tímto projevem 3. a 2. místo. Dále, že tanec celé sloky pomalého tempa praktikoval již od počátku 50. let D. Holý.*
- 27 Hornácko, o. c. s. 378.
- 28 Jančář, J.: Lipov. Revoluční proměny jihomoravské vesnice. Lipov 1976. S. 116n.
- 29 Jelínková, Z.: *Tance z Hornácka 2*, o. c. s. 41: „Verbuňk. Mužský skočný tanec. Lipov. Tančilo se kdysi u muziky na píseň Na tú svatú Katerinu... Dnes se už „verbuje“ nebo „cifruje“ obvykle jen ve svatebním průvodu podle dechovky v pochodovém rytmu. Skáčí se jen nejjednodušší cifry, odvozené z kroku poskočného (často i s vyšším pokrčením druhé nohy s potleskem do dlaní pod pokrčeným kolenem, nebo paže při poskoku vzhůru. Někdy se při poskocích tleská do dlaní před tělem atp.).“ Avšak k tomuto údaji má připomínku F. Jagoš, jak dokládá záznam *Jak a kde se učil cifrovat František Jagoš, řečený Kruciš, z Lipova, nar. 1927 (zazna-*

menal Ladislav Jagoš, řečený Jožíček, v dubnu 2003): Učil se odzíráním od nějakého Františka Smaženky, nar. 1919. Uvedl, že údaj Zdenky Jelínkové o tom, že po 2. světové válce se v Lipově necifrovalo, není tak docela pravdivý. Pamatuje si, že hned po válce, v r. 1946, byla v Lipově silná orelská partyja, která jezdila na různé orelské akce, a uvedl konkrétně několik takových akcí a dokonce, že v r. 1946 byli na strážnických slavnostech a v r. 1947 v Praze na nějaké velké orelské akci a tentýž rok v Pardubicích. Uváděl, že v této skupině byli další, jeho rovníci nebo přibližně stejné staří, Martin Hallček (nar. 1926), František Karásek (1926), František Frola (1929). O konkrétní podobě cifrování v této skupině se nezmiňoval, ale uváděl, že většinou se tančil kozáček. Dále uvedl, že jakési základy cifrování jim dávala Zdenka Jelínková, která v r. 1941, prostě ve válečných letech, byla v Lipově ve škole. On tehdy chodil na měšťanku, měl 14-15 let, na škole byl taneční kroužek, který Jelínková vedla, tedy jeho první základy byly tam. Pak uváděl, že se hodně naučil od Luboše a Dušana Holých, s nimiž se setkal v brněnském Slováckém krúžku, do něhož chodil v r. 1953, kdy byl v práci v Brně a kdy Luboš Holý primoval muziku zdejšího krúžku. Uváděl, že Lipovjanů bylo v té době v krúžku víc: Blanka Ficová, Milan Macek, Jura Hudeček, Blažej Valenta a další. Že by ho někdo učil cifrovat, to ne, byly to odzírané věci. Z. Jelínková k tomu připomíná, že tehdy navštěvovala školu v Lipově též mládež z Vrbek a Kuželova.

30 Jančář, o. c. s. 120.

31 Horňácko, o. c. 393.

32 Z. Jelínková v Tancích z Horňacka 2., o. c. s. 4 jmenuje hody, fašank, svatbu. V Horňácku, o. c. se postupně připomínají zábavy o fašanku (s. 296), hodech (s. 304) a svatbě (tzv. „skalica“ s. 326).

J. Jančář, o. c. jmenuje zábavu o svatbách (s. 108n), fašanku (s. 112), po postavení máje (s. 112) a o hodech („Hodová zábava trvala ve všech hospodách tři dny.“ S. 113).

33 Pavlík, V., o. c. s. 67.

POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY

Literatura

- Bartoš, F.: *Národní písně moravské v nově nasbírané*. ■ Brno 1889.
- Bartoš, F. – Janáček, L.: *Národní písně moravské v nově nasbírané*. ■ Praha 1901.
- Černík, J.: *Umění hudební*. In: *Moravské Slovensko, Svazek II*, ■ Praha 1922, (Národopis lidu československého. Díl I.), s. Kapitola IX, s. 595n.
- Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska. ■ Bratislava 1995.
- Holý, D.: *Mudrosloví primáše Jožky Kubíka*. ■ Praha 1984.
- Hornácko. *Život a kultura lidu na moravsko-slovenském pomezí v oblasti Bílých Karpat*. ■ Brno 1966.
- Jančář, J.: *Lipov. Revoluční proměny jihomoravské vesnice*. ■ Lipov 1976.
- Jelínková, Z.: *Hornácká sedlácká. Monografie lidového tance*. ■ Hodonín 1983.
- Jelínková, Z.: *Mužské taneční projevy na Slovácku*. ■ Svatobořice – Místřík 1991.
- Jelínková, Z.: *O tancích z Hornácka*. In: *doprovodná publikace k 1. části VII. dílu (Slovácko, Moravské Kopanice, Hornácko a Luhačovské Zálesí.) video-encyklopedie Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska*, ■ Strážnice 1996, s. 68n.
- Jelínková, Z.: *Tance z Hornácka 1. Velká n.V., Javorník*. ■ Hodonín 1967.
- Jelínková, Z.: *Tance z Hornácka 2. Lipov, Louka*. ■ Hodonín 1980.
- Jelínková, Z.: *Tance z Hornácka III. Suchov a Suchovské Mlýny*. ■ Hodonín 1985.
- Jelínková, Z.: *Tance z Hornácka IV. Nová Lhota, Vápenky*. ■ Hodonín 1990.
- Kretz, F.: *Slovácká svatba. Moravská knižnice 8*. ■ Uh. Hradiště, rok vydání neuveden.
- Moravské Slovensko. Sv. II*. ■ Praha 1922.
- Slovácký verbuňk v teorii a praxi. Sborník. Sestavili Krist, J. M. a Pavlišťík, K.* ■ Strážnice 1993.
- Svobodová, V.: *Český etnografický film 1918–1945*. ■ Brno 1994.
- Vysloužil, J.: *Hudební slovník pro každého*. ■ Vízovice 1995.
- Zálešák, C.: *Hornácký odzemok a verbunk*. ■ Praha 1950.
- Zeman, M.: *Hornácké tance*. ■ Praha 1951.

Prameny

- *Jak a kde se učil cifrovat František Jagoš, řečený Kruciš, z Lipova, nar. 1927. Záznam L. Jagoše z dubna 2003.*
- *Pavlík, Vladimír: Vzpomínky z Horňácka na přechodu z 19. do 20. století. Rukopis z r. 1962.*
- *Vlastní verbální „životopis“ Ladislava Jagoše – Jožička ze 17. 6. 2003.*
- *Záznam o poradě pracovní skupiny pro přípravu videokazety Verbuřk na Horňácku, konané dne 7. června 2003 ve Strážnici.*
- *Zvukový záznam porady 7. června 2003.*
- *Záznam z porady pracovní skupiny pro přípravu videokazety Verbuřk na Horňácku, konané dne 26. 4. 2003 ve Strážnici.*

PŘÍLOHA

SEZNAM SNÍMKŮ NA VIDEOKAZETĚ

Jako VHS a S-VHS jsou označeny snímky, které byly převzaty z natáčec těmito technologiemi.

CM = cimbálová muzika.

s. = soubor.

MFF a datum = Mezinárodní folklorní festival ve Strážnici dne ...

HS a datum = Horňácké slavnosti ve Velké nad Veličkou dne ...

Soutěž = Soutěž o nejlepšího tanečníka slováckého verbuňku na Mezinárodním folklorním festivalu ve Strážnici.

Velká = Velká nad Veličkou.

POD ÚVODNÍMI TITULKY:

1. *Společný verbuňk účinkujících v pořadu Tak jsme začínali na HS 19. 7. 2002, spolu hrají všichni muzikanti z pořadu.*

POD MAPOU A KRAJINNÝMI ZÁBĚRY Z HORNÁCKA

2. *Píseň Ja dolina, dolina, hraje CM Jožky Kubíka z Hrubé Vrbky, natočeno 1953.*

DÁLE:

3. *Společný verbuňk vítězů a finalistů Soutěže v pořadu Otvírajte sa na MFF 27. 6. 1992, hraje CM Burčáci z Míkovic. ■ VHS*
4. *Verbuňk diváků (tzv. „ring volný“) při výběrovém kole Soutěže na MFF 28. 6. 1997. Hraje CM Burčáci z Míkovic. ■ VHS*
5. *Jaroslav Slovák z Velké, nar. 1953, ve Velké 24. 8. 2002, hraje Horňácká CM Martina Hrbáče.*
6. *Jan Karásek z Lipova, nar. 1960, ve Velké 24. 8. 2002, hraje Horňácká CM Martina Hrbáče.*
7. *Z fašankové (masopustní) občůzky skupiny z Velké ve filmu J. Palouše Slovácké zvyky a obyčeje z r. 1922. (Není jasné, kdy byly scény natočeny.) Přepis němého filmu na VHS.*
8. *Verbuňk v hospodě z filmu Vladimíra Úlehly Mizející svět z r. 1933. (Scény byly natáčeny v r. 1932 a mezi tanečníky kromě Josefa Frolky z Tasova - který ve filmu hrál hlavní roli - byli tři členové slováckých krůžků - Podlužák, Straňan a Hanácký Slovák). Přepis 35 mm filmu na VHS.*

9. **Verbuňk svatebčanů** z Velké ve filmu Josefa Lachmanna a Jiřího Ference Horňácká svatba z r. 1944. Přepis 35 mm filmu na VHS.
10. **Rekonstrukce tance „Jací, tací“ s. Velička** z Velké v pořadu Horskými chodníčky moravsko-slovenského pomezí na HS 24. 7. 1999. Hraje CM s. ■ VHS
11. **Dušan Holý** z Hrubé Vrbky, nar. 1933, v pořadu Moravští bratři Dušan Holý a Jan Rokyta na MFF 28. 6. 1998. Hraje CM Technik z Ostravy. ■ VHS
12. **Párový tanec sedlácká** ve filmu Vladimíra Úlehly Mizející svět z r. 1933. Přepis 35 mm filmu na VHS.
13. **Párový tanec sedlácká členů s. Velička** v pořadu Nositelé tradice – Mužské skoky na jihovýchodní Moravě a jihozápadním Slovensku (Co předcházelo verbuňkům) na MFF 26. 6. 1993. Hraje CM s. ■ VHS
14. **Svatební průvod** ve filmu Vladimíra Úlehly Mizející svět z r. 1933. Přepis 35 mm film na VHS.
15. **Svatební průvod** z Velké ve filmu Josefa Lachmanna a Jiřího Ference Horňácká svatba z r. 1944. Přepis 35 mm filmu na VHS.
16. **Horňácká skupina v průvodu** slavnosti Slovácko opět žije ve Zlíně 7.- 8. 7. 1945. Přepis 35 mm němého filmu na VHS.
17. **Členové s. Velička** při fašankové (masopustní) obchůzce v pořadu Horňácká suita, Československá televize Brno r. 1973. Hraje hudecká muzika s.
18. **Lubomír Holý** z Hrubé Vrbky, nar. 1930, ve Strážnici 1953. Natočil A. Bílý. Přepis němého filmu na VHS.
19. **Jan Pavlík** z Kuželova, nar. 1937, a František Okénka z Hrubé Vrbky, nar. 1921, na II. semináři o verbuňku ve Strážnici 26. 3. 1988. ■ VHS
20. **František Okénka**, nar. 1921, a Martin Hrbáč z Hrubé Vrbky, nar. 1939, ve Strážnici r. 1994, hraje Horňácká CM Martina Hrbáče. Tanec B.16 v I. části VII. dílu videoencyklopedie Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska.
21. **Jan Pavlík** z Kuželova, nar. 1937, v pořadu Písně domova – Lidé z Horňácka, Československá televize Brno r. 1983, hraje Horňácká CM Martina Hrbáče.
22. **Skupina tanečníků** z Hrubé a Malé Vrbky a z Kuželova na HS v šedesátých letech 20. století, hraje CM Jožky Kubíka z Hrubé Vrbky. ■ VHS
23. **Jiří Mička** z Velké, nar. 1945, ve Velké 24. 8. 2002, hraje Horňácká CM Martina Hrbáče.
24. **Jan Kománek** z Javorníku, nar. 1951, ve Velké 24. 8. 2002, hraje Horňácká CM Martina Hrbáče.

25. **Jiří Šácha** z Velké, nar. 1955, ve Velké 24. 8. 2002, hraje Horňácká CM Martina Hrbáče.
26. **František Jagoš**, řečený Kruciš, nar. 1927, **Stanislav Jagoš**, nar. 1950, a **Jan Karásek**, nar. 1960, z Lipova, ve Strážnici 1994, hraje CM s. Lipovjan z Lipova. Tanec B.17, jiné provedení, v 1. části VII. dílu videoencyklopedie Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska.
27. **Ladislav Jagoš**, řečený Jožlíček, z Lipova, nar. 1952, ve výběrovém kole Soutěže 27. 6. 1992, hraje CM Burčáci z Mlkovic. ■ S-VHS
28. **Josef Machálek** z Lipova, nar. 1970, ve finále Soutěže 26. 6. 1993, hraje CM Burčáci z Mlkovic. ■ VHS
29. **Hynek Chrenčík** z Louky, nar. 1972, ve finále Soutěže 28. 6. 1997, hraje CM s. Lipovjan z Lipova. ■ VHS
30. **Martin Zálešák** z Kuželova, nar. 1941, ve Velké 24. 8. 2002, hraje Horňácká CM Martina Hrbáče.
31. **Martin Hrbáč** z Hrubé Vrbky, nar. 1939, ve Velké 24. 8. 2002, hraje Horňácká CM Martina Hrbáče.
32. **Jiří Mička**, nar. 1945, **Jiří Šácha**, nar. 1955, a **Jaroslav Slovák**, nar. 1953, z Velké, a **Jan Kománek** z Javorníku, nar. 1951, ve Strážnici r. 1994, hraje CM Jarka Miškeřika z Velké. Tanec B.14 v 1. části VII. dílu videoencyklopedie Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska.
33. **Ladislav Jagoš**, řečený Jožlíček, nar. 1952, a **Lukáš Maňák**, nar. 1976, z Lipova, a **Hynek Chrenčík** z Louky, nar. 1972, členové s. Lipovjan z Lipova, v pořadu Hore Lipovem voděnka běží na HS 24. 7. 1998, hraje CM s. ■ VHS
34. **Petr Mička**, nar. 1979, **Ondřej Michálek**, nar. 1979, zemř. 1995, a **David Slovák**, nar. 1980, ze s. Lipovjének z Lipova ve Strážnici r. 1994, hraje CM s. Lipovjan z Lipova. Tanec B.18 v 1. části VII. dílu videoencyklopedie Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska.
35. **S. Lipovjan** z Lipova v pořadu Hore Lipovem voděnka běží na HS 24. 7. 1998, hraje CM s. ■ VHS
36. **S. Velička** z Velké v pořadu Na téj Hůrce Strážnej na HS 24. 7. 1998, hraje CM s. ■ VHS
37. **Společný verbuňk účinkujících** v pořadu Tak jsme začínali na HS 19. 7. 2002, spolu hrají všichni muzikanti z pořadu.

VERBUŇK IN DER UMGEBUNG VON HORŇÁCKO

R e s ü m e e

Bereits während der Arbeit an der Grundreihe der Videoenzyklopedie „Volkstänze aus Böhmen, Mähren und Schlesien“ (die 1994-1997 erschienenen 10 Teile auf vierzehn Videokassetten umfassen um die 1000 Tänze) war klar, daß die Tanzdarbietungen der Männer darin nur unvollständig erfaßt sind, insbesondere jene, die einen deutlichen Improvisationscharakter aufweisen, und ihre regionale Stilart dabei erhalten geblieben ist. Ústav lidové kultury (Institut der Volkskultur) in Strážnice setzt deswegen seine Videoenzyklopedie mit einer zweiten Reihe mit dem Untertitel „Tanzdarbietungen der Männer“ fort. Das Ziel dieser Videoenzyklopedie ist mit jenem der Grundreihe identisch: eine komplexe und zuverlässige Quelle zum Kennenlernen regionaler Tanztypen und Tanzstile zu erstellen, so wie diese von den gegenwärtigen Fortsetzern der Volkstanztradition bis heute erhalten geblieben ist. Sie soll einem womöglich breiten Anwenderspektrum dienen. Die Spezifika des Tanzmaterials erforderten für sich jedoch – im Gegensatz zu der Grundreihe – eine andere Bearbeitungsweise. Eine größere Hervorhebung der Details sowie deren stilbildenden Variierens forderten ein kurzgefaßtes Kommentar direkt auf der Videokassette, das dann in dieser Begleitpublikation noch näher ausgeführt ist. In der Programmreihe sind bisher folgende Teile erschienen: I. „Verbuňk“ im Kyjovsko-Gebiet, II. „Verbuňk“ im Podluží-Gebiet, III. „Verbuňk“ bei den hannakischen Slowaken, IV. „Verbuňk“ in der Umgebung von Strážnice, Veselí und Uherský Ostroh, sowie

V. „Verbuňk“ aus den Gebieten um Uherské Hradiště und Uherský Brod.

Slovácký verbuňk (Werbetanz aus der Mährischer Slowakei) ist ein improvisierter Männertanz mit Sprungcharakter und mit einer besonderen Prägung, die darin besteht, daß – obwohl der Tanz überwiegend kollektiv getanzte wird – jeder Tänzer für sich selbst tanzt und dabei seine regionale und örtliche Zugehörigkeit vertritt, seine Tanzkunst und sein Naturell zum Ausdruck bringt. Man tanzt zu einem bestimmten Liederkreis, unter denen die sog. „neuungarischen Lieder“ überwiegen. Der VI. Teil der zweiten Programmreihe wird dem „verbuňk“ aus dem Horňácko-Gebiet gewidmet.

Die Entstehung des „verbuňk“-Tanzes ist noch nicht ausreichend erforscht worden. Man nimmt an, daß er sich zu einem eigenständigen Tanz aus verschiedenen Bewegungsformen während des 19. Jahrhunderts allmählich entwickelte. In dem Horňácko-Gebiet formte er sich jedoch erst zum Ende des 19. Jahrhunderts, wobei sich die individuelle Tanzdarbietung der Männer beim hiesigen Paartanz „sedlácká“ (Bauerntanz) sehr stark auf ihn ausgewirkt hat. „Verbuňk“ lebt und entwickelt sich hier bis heute weiter.

Die Form des hiesigen „verbuňk“-Tanzes beschrieb in seiner Charakteristik die Arbeitsgruppe der Volkstanz- und regionaler Verbuňk-Kenner aus dem besagten Gebiet aufgrund des Studiums von 195 Bewegungsaufnahmen aus den Jahren 1921-2002. Da die ältere Tanzform (vom Ende des 19. und Anfang des 20. Jhd.) bis auf einige knappe Beschreibungen und unzureichende Aufnahmen nicht erfaßt worden war, konnte man den Tanz erst von den dreißiger Jahren des 20. Jahrhunderts erforschen.

Als Grundlage des Tanzstils aus dem Horňácko-Gebiet gelten – wie bereits erwähnt – die Tanzfiguren, die von den Männern bei ihrer individuellen Tanzdarbietung beim

Paartanz „sedlácká“ verwendet wurden. Die Ethnochoreologin Zdenka Jelínková, die diesen Paartanz in seiner ganzen Breite festhielt, nennt 32 dieser Männertanzfiguren, wobei die meisten davon auch beim „verbuňk“ zur Geltung kommen. Mit „verbuňk“ hängt in diesem Gebiet der hiesige „odzemek“-Tanz sehr eng zusammen, der jedoch stets nur als Solotanz von einer sehr begrenzten Anzahl von Tänzern getanzte wurde. Den „odzemek“ hat hier am Ende der 40. Jahre des 20. Jahrhunderts Cyril Zálešák beschrieben, der 45 seiner Figuren festhielt. Etwa die Hälfte davon wurde – wenn auch in einer etwa abgeänderten rhythmischen Form – ebenfalls beim „verbuňk“ verwendet.

Gegenwärtig kommen drei Nuancen des „verbuňk“ aus dem Hornácko-Gebiet vor. Eine Nuance hat sich in den Gemeinden Hrubá Vrbka, Malá Vrbka und Kuželov durch die unmittelbare Anknüpfung an die heimische Tradition bei den in den 30. Jahren des 20. Jahrhunderts geborenen Tänzern herauskristallisiert, die sich für den Tanz um die Wende der 40. und 50. Jahren eingehender interessiert hatten. In dieser Tanznuance überwiegen zierliche und einfache Tanzfiguren, die meist von dem Unterrist des Beines ausgeführt werden. Dazu kommen nicht besonders hohe Aufsprünge und Sprünge seitwärts, das langsame Tempo wird lediglich zur Repetition des vorgesungenen Tanzliedes getanzt. Diese Tanznuance kommt am meisten der in den Aufnahmen aus den 30. und 40. Jahren festgehaltenen Tanzweise nahe.

In den Gemeinden Louka und Lipov, wo die heimische Spielmannsmusik verhältnismäßig bald durch Blasmusik ersetzt wurde, ist „verbuňk“ fast untergegangen und wurde erst durch zielbewußte Bestrebungen des Folkloreensembles „Lipovjan“ erneuert. Der Leiter des Ensembles Ladislav Jagoš, auch „Jožíček“ genannt, der „verbuňk“ ursprünglich in Strážnice gelernt und somit einen anderen Tanzstil erwor-

ben hat, begann 1988 mit Unterricht des „verbuňk“-Tanzes nach Zálešák's Beschreibungen. Er selbst gilt jedoch als eine ausgeprägte Tänzerpersönlichkeit, so daß diese Tanznuance somit durch seine persönliche Tanzdarbietung stark geprägt ist. Er hat hier den Tanz auf die ganze Strophe des langsamen Tempos eingeführt, was im Horňácko-Gebiet bis dahin nicht üblich war und auch bisher noch nicht üblich ist. Die Aufsprünge sind höher, die Dynamik groß, markant ist der ziemlich starke körperliche Einsatz und die breite Raumnutzung.

Die am wenigsten stilgeprägte Tanznuance stellt im Horňácko-Gebiet der „verbuňk“ in Velká nad Veličkou dar. Erhalten wird er hier vor allem vom Folkloreensemble „Velička“, zu neuen Fortsetzern der Tradition wurde die in der zweiten Hälfte der 40. und der ersten Hälfte der 50. Jahre des 20. Jahrhunderts geborene Tänzergeneration. Von ihren Tanzdarbietungen geht die Tanzform auch in der jüngsten Generation aus. In den letzten Jahren versucht sie bewußt, an die vom C. Zálešák festgehaltenen Beschreibungen anzuknüpfen. Merklich ist dabei die Bestrebung danach, zierliche Tanzfiguren zu bevorzugen, die Beine werden jedoch höher bis ganz hoch vorgespreizt, häufig kommt das Klatschen an das Schienbein des hochgehobenen Beines vor.

Für alle Tänzer des gegenwärtigen „verbuňk“ aus dem Horňácko-Gebiet gilt allgemein, daß ihre Arme beim Tanz keine besonders große Rolle spielen. Man hält sie meist leicht weg vom Körper, die Tanzbewegung wird durch ihre Haltung locker und fürs Auge eher zufällig ausbalanciert.

Die Musikbegleitung des „verbuňk“ war hier dieselbe wie jene der anderen Volkstänze aus dieser Region. Die Entwicklung der Instrumentenmusik verlief hier jedoch ungleichmäßig. In den Hauptzentren der Musik – Velká nad Veličkou und Hrubá Vrbka – war es bis in die 60. Jahre des

19. Jahrhunderts die Dudelsackmusik, seit Mitte jenes Jahrhunderts dann die Spielmannsmusik in vier Phasen, von denen die letzte – in der Zusammensetzung Primspieler, Konterspieler, Klarinette, Kontrabaß und erst jetzt auch Zimbal – erst in den 30. Jahren des 20. Jahrhunderts zugleich mit dem Durchsetzen der Blasmusik entstanden ist.

Die Zimbalkapellen der Gegenwart knüpften an diese Spielmannsmusiktradition unmittelbar an. In Louka und Lipov jedoch, wie bereits gesagt, erlosch die heimische Tradition der Spielmannsmusik und wurde bereits im ersten Viertel des 20. Jahrhunderts durch Blasmusik ersetzt.

Tanzgelegenheiten kamen früher nicht besonders oft vor. Sie waren fast ausnahmslos mit den Jahresbräuchen und Hochzeiten verknüpft. Derzeit wird „verbuňk“ vorwiegend nur in den Folkloreensembles und bei den von diesen Ensembles bzw. im Zusammenhang mit ihnen organisierten Veranstaltungen getanzt – auf Podien, bei Plauderabenden am Zimbal, aber auch bei Fasching- und Kirmesbegehungen, die die Ensembles zu organisieren versuchen. Die Jungen beginnen den Tanz bereits in den Kinderensembles zu lernen, die in dieser Region an jeder Grundschule bestehen.

VERBUŇK IN THE HORŇÁCKO REGION

S u m m a r y

Even while the basic set of videoencyclopedias of The Folk Dances from Bohemia, Moravia and Silesia was being made, (10 volumes released in the years 1994-1997 on fourteen videocassettes containing around 1000 dances), it was clear that men's dances were recorded only fragmentarily, especially those of a distinctively improvisational nature which have kept their regional style. The Institute of Folk Culture in Strážnice is therefore now following this up with another sequence of videoencyclopedias subtitled Male Dances. Its goal is identical with that of the basic set, namely to create a complex and reliable resource for getting to know regional types and styles of dances as they have been preserved by present holders of folk dance traditions and to serve as wide a spectrum of users as possible. Because of its specific nature however, the dance material had to be processed in a way different from that of the basic set. The bigger emphasis on details and on how those details create variations in style, called for a brief commentary as part of the videocassette itself. This is then elaborated upon in this accompanying publication. In this set the following volumes have been released so far: I - Verbuňk in the Kyjov Region, II - Verbuňk in the Podluží Region, III - Verbuňk of the Haná Slovaks, IV - Verbuňk in the Strážnice, Veselí and Uherský Ostroh Regions, and V - Verbuňk in the Uherské Hradiště and Uherský Brod Regions.

Moravian-Slovak verbuňk (recruit dance) is an individual male improvised dance of an idiosyncratic nature involving

leaping. Although largely danced in a group, each dancer dances on his own expressing his regional and local origin, his dance skills and temperament. They dance accompanied by a certain range of songs most of which are so called "New Hungarian". Volume VI of the second set deals with *verbuňk* from the "Hornácko" region.

The origin of *verbuňk* has not yet been explored sufficiently. It is believed to have developed into a specific dance from different motion forms during the 19th century. In this region it developed only by the end of the 19th century being influenced greatly by the individual male expression in the local pair dance called the "*sedlácká*" (peasants' dance). It still lives on and is being developed further.

The present version of the local *verbuňk* has been described by a workgroup of experts on folk dance and regional experts on *verbuňk* in the above named region who had studied 195 motion pictures covering the period 1921-2002. As the older version of the dance (originating in late 1800's and early 1900's) has not been recorded, except for a few incomplete descriptions and unsatisfactory shots, it was possible to study the dance only from the 1930's.

As mentioned above the dance style in the "Hornácko" region originated from individual routines performed by men in the pair dance of "*sedlácká*" (farmer dance). The ethnochoreologist Zdenka Jelínková, who has described this pair dance in its full extent, shows 32 of these male dance routines most of which are used in *verbuňk*, too.

Verbuňk in this region is closely related to the local "*odzemek*" (old shepherd dance involving squatting and leaping) which however always used to be a solo dance for a very limited number of dancers. The "*odzemek*" of the late 1940's has been described by Cyril Zálešák, who has recorded its 45 routines, of which about half used to be

performed in verbuňk too, although in a slightly different fashion, especially as far as rhythm is concerned.

At present there are three different versions of the "Hornácko verbuňk". One of them took shape in the villages of Hrubá, Malá Vrbka and Kuželov where it resulted directly from the local tradition of dancers born in the 1930's who became interested in the dance in the late 1940's and the early 1950's. Prevailing are small and simple dance routines usually performed with the sub-instep part of the foot, low leaps and bounds. Slow pace is performed only with the repetition of the chanted song. This version is the closest to that recorded in the shots from the 1930's and 1940's. In the villages of Louka and Lipov, where the local fiddler band was relatively soon replaced by a brass band, verbuňk almost died out and it was revived only later thanks to the conscious effort of the folk ensemble Lipovjan. Ladislav Jagoš, alias Jožiček, its leader (who had learnt how to dance verbuňk in Strážnice originally, which was a different style) started teaching the dance according to the Zálešák's description in 1988. He himself however is a unique dance personality and so this version is strongly affected by his personal expression. He introduced a dance to the whole slow pace verse (which had not used to be the case before and has not become usual anywhere else in the Hornácko region), as well as higher leaps, vigorous dynamics, great physical commitment and full use of space.

Of the verbuňk versions in the Hornácko region the least distinct in style is the one in Velká nad Veličkou. It is preserved here especially by the Velička ensemble, new bearers of the tradition being the generation born in the late 1940's and early 1950's. The fashion as danced by the youngest generation has evolved from theirs. In recent

years they are trying consciously to take up C. Zálešák's descriptions. There is an obvious effort to prefer small dance routines, legs however are lifted higher or even very high more often, and there are also frequent claps on the lifted leg's shin.

Arms generally do not play an important role in the current *Hornácko verbuňk*. Dancers usually keep them slightly raised sideways readily, and seemingly accidentally, balancing the motion.

Music accompaniment to *verbuňk* here has always been the same as with other folk dances of the region. The development of instrumental music however, was uneven. In the main music centres – Velká nad Veličkou and Hrubá Vrbka – there was bagpipe music until the 1860's. From the mid 1800's the fiddler music started which developed in four stages, the last being produced by bands consisting of first fiddler, counter fiddler, clarinet, double bass and only then cimbalom. This was as late as in the 1930's when also the brass band music began to spread. The present cimbalom bands took up this fiddler tradition directly. However in Louka and Lipov, as mentioned above, the local fiddler tradition died out and was replaced by the brass band music as early as in the first quarter of the 20th century.

Dance occasions did not use to be numerous in the past. They were almost solely connected with annual customs and weddings. Nowadays *verbuňk* is danced mainly in folk ensembles and at occasions organized by them or with them – on stages, folk dance evenings, as well as at the Shrovetide and feast day rounds which ensembles try to organize. Boys start learning how to dance in children's ensembles which can be found at every primary school in this region.

OBSAH:

strana:

7	Předmluva
11	Vymezení oblasti
12	Slovácký verbuňk
16	Vznik a starší podoba verbuňku na Horňácku
20	Současná podoba verbuňku na Horňácku
25	Hudební doprovod a taneční příležitosti
28	Poznámky k textu
31	Použitá literatura a prameny

PŘÍLOHA:

33	Seznam snímků na videokazetě
37	Cizojazyčná resumé

Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska.

Řada druhá:

Mužské taneční projevy.

DÍL VI.

VERBUŇK NA HORŇÁCKU.

Doprovodná publikace ke stejnojmenné videokazetě.

Zpracovali Jan Miroslav Krist a Jan Pavlík.

Obálka a grafická úprava Hana Hladilová.

Na obálce Jan Pavlík (1937) z Kuželova v r. 1989.

Odpovědný redaktor PhDr. Jan Krist.

Vydal © Ústav lidové kultury ve Strážnici 2003.

Tisk Lelka, Dolní Bojanovice.

ISBN 80-86156-58-3



2003